

T. KONKOLY LILLA

Bábaság Tolna megyében a 20. század elején

A Szekszárdi Magyar Királyi Bábaképző Intézet harmincöt éve

Az évszázadokon át tapasztalati úton működő bábák tevékenységét Mária Terézia szabályozta a 18. század második felében. A felvilágosodás jegyében kibontakozó egészségügyi reformok bábákkal kapcsolatos szabályozásai indították útjára azt a folyamatot, amely révén a bábaság az első hivatalosan szabályozott, oktatott és államilag felügyelt női foglalkozássá vált. Ugyanakkor az első olyan szabadon választható női foglalkozás, amely a bábaképzők megjelenését követően lehetőséget kínált egy független, önálló egzisztencia megteremtésére.

Jelen tanulmányban ismertetem a 20. század elején Szekszárdon működő bábaképző tanintézet megszervezését az alapítás, illetve az első évek nehézségeitől az intézmény három és fél évtizeddel későbbi megszűnéséig, nem lemondva egyúttal a történelmi előzmények ismertetéséről sem. Bár nem célom részletesen bemutatni a bábaság történetét, de témám szempontjából elkerülhetetlen rövid áttekintést nyújtani a felvilágosodás idején meginduló szülésznőképzés történeti fejlődéséről.

TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK

A szülés „hagyományok és rituálék övezte” közösségi eseménye, a 18. század második feléig kizárólag a nők – a család, a rokonság nőtagjai, illetve a gyakorlati ismeretekkel rendelkező bábák – bevonásával zajlott.¹ A bábák voltak annak az évszázadokon keresztül átörökített, szüléssel kapcsolatos tudásnak az ismerői, hordozói, amelyet az adott közösség által kiválasztott asszonyok hagyományoztak a következő, fiatalabb generációk számára, sokáig mintegy mellékállásban, a kölcsönös segítségnyújtás jegyében. Az adott közösség legrátermettebb, legügyesebb, legtapasztaltabb, sokat megélt asszonyaiból kerültek ki a közösség bábái.² A gyakorlati tudnivalókat általában egy tapasztaltabb bába munkájának alapos megfigyelésével, illetve annak utánzásával, valamint szóbeli

¹ KRÁSZ 2007, 69.

² DEÁKY 1995, 825.

iránymutatásával szereztek meg. Örökölt (empirikus) tudásuk mellett – munkájukat – a rutin, az ösztönösen beidegződött mozdulatok, az empátikus hozzáállás jellemezte.³

Rendkívül sokrétű, a hagyományok által meghatározott tevékenységük az emberi élet számtalan területére terjedt ki.⁴ Mindemellett éltek mindennapi életüket. Speciális tudásuk, a születéshez és halálhoz fűződő sajátos viszonyuk miatt, társadalmi helyük, megítélésük, a paraszti közösségekben betöltött szerepük nagyon változó volt.⁵ Hol tisztelték, hol megvetették őket. Bár a közösség nélkülözhetetlen tagjai voltak, sok helyütt mégsem fogadták be, nem tekintették maguk közé valónak őket, társadalmi megítélésük sokszor nagyon is ellentmondásosan alakult. Ebben csupán a 20. század elején, az okleveles szülésznök tömeges megjelenésével következett be lényeges változás.⁶

A 18. század az emberi élet számtalan területén hozott gyökeres változást Európa-szerte. A felvilágosodás jegyében megszülető rendeletek – sok más egyéb mellett – az egészségügyre kiterjedő szabályozásokat is tartalmaztak, szigorú kontroll alá vonva a laikus gyógyítók működését, egyúttal új, modern alapokra helyezve a bábák szüléssel kapcsolatos addigi gyakorlatorientált ismereteit.⁷

A népesedési problémák kezelését ekkoriban a felvilágosodás korának gazdaságfilozófiai és – a nagyobb távlatokba tervező – katonai stratégiai gondolkodása határozta meg.⁸ A „munkára és hadra fogható népesség száma” elsőrangú kérdéssé vált Európa fejlettebb országaiban.⁹ A népesedési problémák kezelése – így a születési mortalitás visszaszorítása – nem csupán humanitárius törekvésként fogalmazódott meg a korabeli kormányzati törekvésekben, hanem egyúttal állami, politikai programmá vált Európa szerte.¹⁰

E célból a század közepétől Európa nyugati és középső részein nagyszabású egészségügyi reformokat vezettek be. A nagyszámú születési halálozás mérséklését célozták Mária Teréziának az egészségügy modernizálását – így a bábaság szabályozását – szorgalmazó reformtörekvései is, amelyek hosszú távon megalapozták és döntően meghatározták Magyarország bábaügyét.¹¹ Mária Terézia – népességyarapodást és az egészségügy megújítását célzó – rendeleteivel indult meg az a fejlődési folyamat, amely során a bábaság az első államilag elismert, oktatott, fizetett, illetve szabadon választható női foglalkozássá vált.¹² Megindult a szülészet modernizációja, a bábák munkájának normatív szabályozása, szigorú ellenőrzése, valamint az intézményes oktató-hálózat alapjainak megteremtése, egy modern és szervezett rendszert építve ki ez által fokozatosan a szülészet köré.¹³

A bábaüggyel elsőként részletesen foglalkozó országos szabályozás a *Pozsonyi Taxa* volt 1745-ben. Torkos Justus János, Pozsony város főorvosa *Taxa pharmaceutica Posoniensis* (ún. gyógyszerészeti árszabvány) című műve a gyógyszerészeti szempontok mellett a bábaügy kérdéseit is részletesen tárgyalta. A *Taxa* a bábák hivatalos működését vizsgáláshoz köthette. Megszabta, hogy elméleti tudásukról vizsga formájában, gyakorlati készségeikről ún. approbatio útján, a területileg illetékes tisztviselők és hatósági orvos előtt adjanak számot. Emellett meghatározta a bábák munkaköri kötelezettségét, a velük szemben elvárt magatartási szabályokat, a bábák szakmai ismereteinek ellenőrzését is.¹⁴ Bár a *Pozsonyi Taxa* gyakorlati megvalósulására csupán hosszabb távon kerülhetett sor, mégis fontos alappillért képezte a későbbi hazai bábaügyi szabályozásoknak.¹⁵

³ KRÁSZ 2007, 69.

⁴ DEÁKY 2019, 156.

⁵ DEÁKY 1996, 132.

⁶ DEÁKY 1995, 835.

⁷ KRÁSZ 2007, 69.

⁸ BALÁZS 2022b, 11.

⁹ BALÁZS 2022a, 1490.

¹⁰ KRÁSZ 2023, 312.

¹¹ DEÁKY – KRÁSZ 2005, 326.

¹² DEÁKY 1996, 31.

¹³ KRÁSZ 2007, 71–72.

¹⁴ BALÁZS 2022b, 8; KRÁSZ 2023, 334.

¹⁵ MARKOS 1988, 4.

A felvilágosodás korának egyik legismertebb reformja, az 1770. október 4-én hatályba lépő *Generale Normativum in Re Sanitatis* (GNRS, Egészségügyi Főszabályzat) volt.¹⁶ Egyúttal ez volt a hazai egészségügyi igazgatás első – európai viszonylatban is korszerű – részletes szabályozása. Amellett, hogy kijelölte a járványügyi igazgatás legfontosabb intézkedéseit, meghatározta a „korabeli egészségügyi piacon működő gyógyítók”¹⁷ – orvosok, sebészek, patikusok, bábák – működési területeit. A normatíva első pontja megszabta, hogy „csak vizsgázott és esküdt bába” működhet. Hivatalos működésüket ezzel vizsgakötelezettség teljesítéséhez, egyúttal szervezett oktatásban való részvételhez kötötte. E célból a nagyszombati egyetem orvoskarán 1770-től megindultak az első több hónapos okleveles bábaképző tanfolyamok.¹⁸ A szükséges tananyagot Johann Nepomuk Krantz 1765-ben Bécsben német nyelven kiadott – *Bevezetés a valódi és megalapozott bábamesterségbe* című – kiadványa jelentette. Ennek magyar nyelvű fordítását Weszprémi István 1766-ban megjelent *Bába mesterségre tanító könyv* című munkája képezte.

A rendelet egyúttal lehetővé tette az előírt vizsgakötelezettség egy egyszerűbb – rövidebb tanfolyam keretében való – teljesítését. A nyolc-tíznapos kurzust a vármegyei tiszti főorvosok szervezték, amelynek sikeres teljesítésével bizonyítványt, ún. cédulát kapott az arra vállalkozó bábajelölt. A normatíva a bábák életvitelére vonatkozó tanácsokat is tartalmazott, előírva számukra a titoktartás, a becsületes józan életvitel, a babonás cselekmények kerülésére vonatkozó szabályozásokat.

Az 1770-es jogszabály rendelkezéseinek a gyakorlatban azonban legtöbb esetben nem lehetett eleget tenni. Az egyetemi keretek közt meginduló bábaképzés ellenére a vidéki Magyarországon a helyzet továbbra is változatlan maradt. A nagyszombati egyetemen indított bábatanfolyam, majd később a kolozsvári (1775) és nagyszombati (1809) bábaképző tanintézetek is csupán kisszámú bábát tudtak oklevéllel ellátni, így sokáig a cédulás bábaképzés bizonyult a legelterjedtebb képzési – „legitimációs” – formának a magyarországi bábaoktatásban.¹⁹ A szakszerűsítésre vonatkozó törekvések átfogó, gyakorlati megvalósítása még jó ideig váratott magára.

A bábaképzés megszervezésével, fokozatos kiépítésével egyúttal megindult a bábák szakmai rétegződése. A legnagyobb számarányú csoportot a formális képzettséggel nem rendelkező falusi bábák (ún. parasztbábák) széles tömege képezte. A parasztbábák népes csoportja mellett a 18. század végétől egyre nagyobb számban jelentek meg a vármegyei tisztiorvos által képzett cédulás bábák. A legszűkebb réteget a magas szintű elméleti és gyakorlati tudással rendelkező, egyetemi orvosi fakultáson vizsgázott okleveles bábák csoportja jelentette.

A vizsgázott, okleveles bábák elsősorban a nagyobb városokban helyezkedtek el, vidéken azonban továbbra is maradtak a szakképzettség nélkül működő, jobbára csak tapasztalattal, de elméleti tudással nem vagy alig rendelkező társaik.²⁰ A helyzet megoldatlansága – a képzett bábák területileg meglehetősen egyenlőtlen megoszlása – a bábakérdés újabb országos szintű szabályozását sürgette. A 19. század közepétől megszorodó panaszokról, illetve hiányosságokról, visszaélésekről tájékoztató beadványok mindinkább az egészségügy, és ezen belül a bábaügy országos szintű szabályozását siettetették.²¹

A kiegyezést követően a gazdaság, a társadalom, a technika és tudomány lendületes fejlődése az egészségügy területén is látványos változásokat eredményezett.²² A dualizmus első évtizedeiben

¹⁶ BALÁZS 2022b, 9.

¹⁷ KRÁSZ 2023, 335.

¹⁸ A nagyszombati egyetem orvosi fakultásán meginduló bábakurzusokat kezdetben évi három alkalommal szervezték meg egyenként három hónapos turnusokban, a németül tudó növendékek számára. Majd az 1806-os tanügyi rendelet már felemelve a képzési időt, évi két alkalommal megszervezett öt-öt hónapos tanfolyam indítását írta elő (KRÁSZ 2023, 346–347). 1775-től a kolozsvári Orvos Sebészi Tanintézetben, 1809-től a nagyszombati tanintézetben is megkezdődött a bábaképzés.

¹⁹ KRÁSZ 2023, 335.

²⁰ PEKAROVÁ 2015, 325.

²¹ DEÁKY 1996, 143–147.

²² A kiegyezéssel a bábaügy törvényi szabályozása a Belügyminisztérium, a bábaképzés a Vallás- és Közoktatási Minisztérium hatáskörébe került (KRÁSZ 2023, 344).

nagy ütemben fejlődő iparosodás, a városi lakosság szám növekedése a települési egészségügy, higiénés kérdések rendezését sürgette.²³

A hazai egészségügy újabb átfogó és egységes rendezésére az 1876. közegészségügyi törvény keretében került sor. Az ország közegészségügy helyzetének rendezését, a hazai egészségügy továbbfejlesztését célzó rendelkezés az állam legfontosabb feladatai közé emelte a közegészségügyet.²⁴ Bár a bábaüggyel kapcsolatos kérdésekben a korábbi rendelkezésekhez képest nem sok változást tartalmazott, mégis „új lendületet adott” a hazai bábaügy fejlődésének.²⁵

Újdonságot jelentett abban, hogy minden ezerötszáz lakost számláló települést képzett szülésznő alkalmazására kötelezett. Egyúttal meghatározta azt is, hogy ezentúl csak képzett bába²⁶ folytathat szülésznői gyakorlatot. A szakmai képzettség szintjét a képzőintézettől való távolság alapján határozta meg: *„rendes oklevél megszerzésére azok köteleztetnek, akik valamely egyetemről vagy bábaképezdétől 75 km-t meg nem haladó távolságra laknak, ezen távolságon túl lakók addig, amíg elegendő számú bábaképezdét állíttatnak fel az országban, a szülésznői gyakorlatra megkívántató jogosultságot a tisztifőorvosi képesítő okmány által is megszerezhetik.”*²⁷ Mivel kevés számú jól képzett bába működött még ebben az időszakban az ország területén, az 1876-os törvény megengedte az addig bármilyen jogcímen bábgyakorlatot végző nők számára a szülésznői gyakorlat folytatását. Okleveles szülésznő letelepedése esetén azonban a jogcím nélkül praktizáló bábát is két éven belül rendes oklevél megszerzésére kötelezte. Szükségből tehát, de a törvény engedékenyen rendelkezett a képzési, illetve alkalmazási feltételekről. Mégis vontatottan haladt a megszabott rendelkezések végrehajtása. Sok helyütt még a század végén sem tartották be szigorúan az 1876-os törvény előírásait, a kistelepülések jórésze még mindig nem alkalmazott képzett községi bábát.²⁸ Nem egyszer előfordult, hogy a község ugyan beküldte az oklevél megszerzésére kötelezett bábajelöltet az arra kijelölt tanintézetbe, aki azonban néhány nap múlva valami ürüggyel mégis távozott: *„mert tudta, hogyha nem szerez is oklevelet magának, állásából azért elmozdítani nem lehet.”*²⁹ A bábák intézményes képzésbe történő bevonása nem ment egyik napról a másikra. Számtalan kifogást találva – hol családi kötelezettségeikre, hol szegénységre, betegsége, elaggott korukra vagy éppen rossz egészségügyi állapotukra hivatkozva – igyekeztek kibújni a képzési kötelezettség alól.³⁰ A képzett szülésznőhiány Tolna megyei helyzetét a szekszárdi kórház igazgató főorvosa, 1899-ben keltezett levelében így jellemezte: *„Okleveles bábák helyett az ún. czédulás vagy parasztbábák alkalmazása – mi vármegyénkben éppúgy, mint másutt az országban – általános gyakorlatban van. Egyáltalán nem segít a bajon, amennyiben ezen nők hiányos, vagy éppen semmi képzettségben sem részesülnek, de amellet a szülésznői gyakorlatra fel vannak jogosítva. (...) s így inkább csak a kuruzslásnak s az egyes vidékeken felkapott ferde szokásoknak és babonáknak terjesztői.”*³¹ Soraiban ugyanakkor megmutatkozik a korabeli orvosszakma bábákkal kapcsolatban megfogalmazott lesújtó véleménye, amely a képzettség nélkül működő bábákat egyenesen a kuruzslók kategóriájába sorolta.

Bár az országban már meglévő három képzőintézmény mellett 1873-ban újabb két tanintézet (a nagyváradi és pozsonyi) kezdte meg működését, azonban ez az öt képzőintézmény sem bizonyult elegendőnek a következő években kellő számú szakképzett bába kinevelésére. A bábahiány tehát

²³ KAPRONCZAY 1986, 1713.

²⁴ KAPRONCZAY 2008, 83.

²⁵ KRÁSZ 2023, 344.

²⁶ Érvényes oklevéllel, illetve tisztiorvosi képesítő okmánnyal rendelkező bába.

²⁷ REISZ 1910, 102. (1876. évi XVI. törvénycikk a közegészségügy rendezéséről)

²⁸ PÁLVÖLGYI 2006, 89.

²⁹ MNL TML Alisp. 1899/3526. A szekszárdi bábaképző tanintézet igazgató tanárának levele a Törvényhatósági Bizottságnak, 1899. december 16.

³⁰ KRÁSZ 2023, 349; KRÁSZ 2019, 294.

³¹ MNL TML Alisp. 1899/3526. A szekszárdi bábaképző tanintézet igazgató tanárának levele a Törvényhatósági Bizottságnak, 1899. december 16.

továbbra is maradt, sőt a – korábban kitűzött célt – a nagyszámú csecsemőhalandóságot sem sikerült kellő mértékben mérsékelni.³²

Komoly társadalmi, közegészségügyi kérdés maradt továbbra is a még mindig nagyszámú születési halálozás mérséklése. A gyermekágyi láz okozta nagyszámú anyai mortalitás, illetve a csecsemőhalandóság drámai helyzete – rámutatva a szakképzett szülésznők hiányára, az oktatás elmaradottságára – a babaügy további reformját sürgette.³³ A probléma megoldását a korabeli orvosszakma a megfelelő elméleti és gyakorlati képzést nyújtó bábaképző tanintézetek létesítésében látta.

A nem kevés szakmai vitát kiváltó 19. század végi bábareformok két elképzelés köré szerveződtek. A súlyos bábahiány pótlását rövid időn belül orvosolni szándékozó, gyors eredményeket felmutató elképzelés szorgalmazója a nagy külföldi tapasztalattal rendelkező dr. Tauffer Vilmos (1851–1934) volt.³⁴ A megoldást átmenetileg a néhány hetes (tíz–tizenkét hetes) kurzusok szervezésében jelölte meg. A másik elképzelés azonban ezzel gyökeresen szembehelyezkedve – az alapfokú bábaképzést visszalépésnek értékelve – a magasabb szintű okleveles képzés kiterjesztését szorgalmazta.³⁵

A négy évtizedig elhúzódó vitában Tauffer Vilmos álláspontja kerekedett felül. Így jöttek létre – a 18. századi oktatási elveket félretéve – a rövidebb, de alacsonyabb szintű szakképzettséget nyújtó másodrendű bábaképző intézetek a 19. század végén.³⁶ Szervezésük az 1880-as évektől indult meg országszerte, növelve a képzett, ún. másodrangú szülésznők számát a vidéki Magyarországon. 1884-ben Szegeden és Ungváron, az 1890-es években Kaposváron, Pécsen, Debrecenben, Szekszárdon, Szombathelyen, majd a századfordulót követő években Miskolcon, Nyitrán, Eperjesen, Rimaszombatban, Máramarosszigeten, Temesváron, Győrben, Sopronban, Déván, Désen, Marosvásárhelyen, végül 1907-ben Kassán nyílt meg másodrendű tanintézmény.³⁷

A századfordulót követően megjelent rendeletek újabb fontos állomását jelezték a közegészségügy általános fejlődésének.³⁸ A babaügy rendezése kapcsán létrejött bábautasítás³⁹ a bábák működésének szakmai, illetve igazgatási kereteit határozta meg.⁴⁰ Az utasítás magában foglalta a bábák kötelezettségeit, munkavégzésük alapvető higiéniai előírásait, emellett minden baba kötelességévé tette a szülészeti eseteket tartalmazó napló, szülési jegyzőkönyv vezetését. Munkájukat hatósági orvosok felügyelték és ellenőrizték negyedéves gyakorisággal.⁴¹

A bábaképzés kiterjesztése, valamint a községi bábák helyzete idővel magával hozta a korábbi községi bábgyakorlatra vonatkozó szabályozások módosítását. A közegészségügyi törvényt módosító 1908. XXXVIII. tc. már a nyolcszáz főnél népesebb települések számára is kötelezően előírta a szakképzett községi baba alkalmazását. Megszabta, hogy a lakosság szám alapján arányosan meghatározott számú községi bábát⁴² kijelölés alapján a község képviselő testülete – vagy a törvényhatósági város bizottsága – választhatja. A községi baba éves fizetésének minimumát ugyancsak az adott település lakosság száma alapján határozta meg.⁴³

³² PÁLVÖLGYI 2006, 88.

³³ DEÁKY 2019, 157.

³⁴ A magyarországi szülészeti egyik legnagyobb alakja, a számos külföldi (Bécs, Németország, Franciaország, Anglia, Svájc) tanulmányútja során szerzett tapasztalattal rendelkező Tauffer Vilmos, a Budapesti Királyi Tudományegyetem orvos-tanára, a II. számú Szülészeti Kóroda vezetője (1881–1918). Meghatározó szaktekintélye a korabeli szülészeti-nőgyógyászatnak. Jelentős szakmai és közéleti tevékenységének elismeréseként 1900-tól szülészeti (babaügyi) kormánybiztosi kinevezést kapott (KRÁSZ 2023, 332).

³⁵ Az orvostársadalom egy jó részének vélekedése szerint a nagyszámú anyai- és csecsemőhalandóságot a magasabb, egyetemi színvonalon képzett szülésznők alkalmazásával lehetne megállítani (DEÁKY 2019, 157–159).

³⁶ DEÁKY 2019, 157.

³⁷ DEÁKY 1996, 152.

³⁸ MARKOS 1988, 12.

³⁹ B. M. 95.000/1902.

⁴⁰ PÁLVÖLGYI 2006, 90.

⁴¹ H. MOLNÁR – LIPIENNÉ KRÉMER – RIGÓ 2021, 126; B. M. 95.000/1902.

⁴² A képzett községi bábák számát lakosság szám alapján határozta meg: 800–2000 fős községek egy, 2000–5000 lélekszámú települések esetén kettő, 5000–10000 fős népességű települések esetén három stb. képzett baba alkalmazását írta elő (1908. évi XXXVIII. tc.).

⁴³ A községi bábák lakosság szám alapján meghatározott minimumfizetését ötszáz fő alatti települések esetében legalább 60, ezer fő alatti települések évi 120, ezeröttszáz fő feletti települések esetén legalább évi 240 koronában szabta meg (1908. évi XXXVIII. tc.; TK 1908. december 24. 1.).

A gyakorlatban azonban továbbra is jelentős eltérések mutatkoztak a községi szülésznők képzettsége, lakosságszám-arányos területi megoszlása, tényleges javadalmazása tekintetében.⁴⁴ A betöltetlen bábaállások problémájáról olvashatunk a szekszárdi bábaképző intézet igazgató tanárának egy későbbi, 1925-ben keltezett levelében. „Nagyon sokszor előfordul az is, hogy egy község, amely lakosainak számánál fogva két bábát volna köteles tartani, csak egyet tart. Az e téren való takarékoskodásnak nincs semmi értelme, s meg is bosszulja magát.”⁴⁵ Ráadásul a szakképzett bábával való ellátottság problémáját az új törvény sem szüntette meg, a kis fizetéssel meghirdetett szülésznői állásokra továbbra is alig lehetett alkalmas jelentkezőt találni.⁴⁶

A SZEKSZÁRDI MAGYAR KIRÁLYI BÁBAKÉPZŐ INTÉZET MEGALAKULÁSA

A szekszárdi tanintézet alapítása, a másodrendű képzés megszervezése

Az egészségügyi ellátás intézményrendszere az 1890-es években nagyarányú fejlődésnek indult. A kórházügy fejlesztését célzó program keretében a vidéki Magyarországon is megszaporodtak a közkórházak, szülészeti klinikák.⁴⁷

Tauffer Vilmos több évtizedes munkássága során töretlen szorgalommal küzdött a szülészeti szakmai színvonalának emeléséért. Annak felmérése céljából személyesen tett látogatást több vidéki városban, így Szekszárdon is. 1891-ben a Ferencz Közkórház körülményeit alkalmasnak ítélve tett javaslatot egy ott létesítendő bábaképző intézet felállítására.⁴⁸

A gyermekágyi láz leküzdésében is kulcsszerepet játszó tanintézet létesítése mellett érvelt a kórházi felügyelő választmány 1893. február 26-i ülésén: „Minden járásban égető szükség a cédulás és parasztbábákat jól képzett szülésznőkkel helyettesíteni, kik 3 hónap kórházban tartózkodás alatt, a mai kornak megfelelő betegápolásból és sebkezelésből is sokat elsajátíthatnának, s jó segítségül szolgálnának a falusi körorvosok kisebb műtéteinél.” A tanintézet felállításával – reményük szerint – lehetővé válna, hogy „a legkisebb község is értelmes, ügyes szülésznőt, kuruzslóhajlamoktól ment betegápolónőt” alkalmazzon.⁴⁹

A kórház nagyszabású bővítésével járó szülésznőképző intézet létesítéséről Tolna vármegye 1893-ban, Simontsits Béla alispán javaslatát követően határozott. A helyszíni szemlére az év júniusban a belügyminisztérium Czyzer Kornél miniszteri tanácsost, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Tóth Lajos egyetemi tanárt rendelte ki,⁵⁰ akik a kórház viszonyait kedvezőnek találva;⁵¹ kilátásba helyezték egy három hónapos tanfolyamú tanintézet felállítását.⁵²

A bővítési munkálatok mellett szólt a kórház állandóan gyarapodó beteglétszáma – amely a 19. században már több ízben – elkerülhetetlenné tette az intézmény folyamatos fejlesztését. A kórház élére 1892-ben kinevezett dr. Tanárky Árpád igazgató főorvos levelében olvashatjuk: „a 150 ágyas kórházban gyakran 250 beteg is fekszik a szobák közepére, folyosókra leterített szalmazsákokon.”⁵³ Ugyancsak a kórházbővítés mihamarabbi megkezdése mellett érvelt ezekben az években Wosinsky Mór, a kórházi felügyelő választmány elnöke: „a kórtermekben csaknem háromszor annyi beteg ápoltatik, mint amennyit az egészségügyi szabályzatok megengednek.”⁵⁴

A bábaképző intézet és hozzákapcsolt szülészeti osztály létesítését engedélyező belügyminiszté-

⁴⁴ PÁLVÖLGYI 2006, 90.

⁴⁵ MNL TML Alisp. 597/935. A szekszárdi bábaképző tanintézet igazgató tanárának levele, 1925. január 19.

⁴⁶ PÁLVÖLGYI 2006, 90.

⁴⁷ KEPPEL 2022.

⁴⁸ TVMK 1891. december 25. 3.

⁴⁹ MNL TML Alisp. 1899/3526. Jelentés a szekszárdi Ferencz Közkórház 1893. február 26-i választmányi üléséről, 1893. február 26.

⁵⁰ TANÁRKY 1896, 70.

⁵¹ TVMK 1893. június 25. 2.

⁵² TVMK 1893. február 19. 2.

⁵³ MNL TML Alisp. 1889/1854. Tanárky Árpád igazgató főorvos levele a kórház felügyelő választmányának, 1893. december 2.

⁵⁴ MNL TML Alisp. 1889/1854. Jelentés a szekszárdi Ferencz Közkórház 1895. február 19-i választmányi üléséről, 1895. február 20.

1. kép. A szekszárdi Ferencz Közoktórási Épület (1896 körül) (forrás: TANÁRKY 1896, oldalszám nélkül)

riumi leirat végül 1893 augusztusában érkezett meg Szekszárdra.⁵⁵ Ezt követően a bővítési munkálatok céljából megkezdődött a szomszédos lakóházak, telkek megvásárlása. Az intézet igényeinek megfelelő épület kialakítása Szukup Adolf építész tervei alapján, 1895 nyarán vette kezdetét. Az építkezéshez szükséges engedélyt Stann István szekszárdi építész kapta meg. Az utcai homlokzat meghosszabbításával járó építkezés 1896 őszére fejeződött be.⁵⁶ Az ekkor létesített új szárnyat a tervek alapján hozzáépítették a már meglévő kórházépülethez, összekötve ezzel a két épületcsoportot. „Az építkezés befejeződött, a zsúfolt kis házak rendezetlen tömkelege eltűnt, s helyüket elfoglalták a kórház impozáns épületei.”⁵⁷ – összegezte a kórház nagyszabású bővítési munkálatait dr. Treer István, későbbi kórháztörténeti kötetében.

A kórházban akkoriban működő belgyógyászati, illetve elmeosztály, valamint a fertőző- és sebészeti osztályokon túl, az új – a főépület teljesen elkülönített – szárnyában kapott helyet az ekkor megszervezett bábaképző tanintézet, amely a szülésznőképzők alapításának sorrendjében országosan a tizenegyedik, a Dunántúlon a harmadik⁵⁸ ilyen típusú intézmény volt. A célszerűen berendezett intézményben a várandósok és gyermekágyasok befogadására alkalmas kórtermek, korszerű műtő és szakrendelő állt a szülő anyák és nőgyógyászati páciensek rendelkezésére. Az intézet falai között kapott helyet a bentlakó szülésznő kétszobás lakrésze, valamint a tizenkét férőhellyel rendelkező internátus. Az oktatási eszközök tárházát a női test modellje, fantom, csontváz és gazdag képi anyag alkotta.⁵⁹

Az üres tanterem berendezési költségeire, valamint a szülészeti műtétekhez szükséges eszközök beszerzésére a VKM 2000 forintot, azontúl a tanítási szükségletek fedezésére évi 300 forint össze-

⁵⁵ MNL TML Alisp. 1889/1854. A szekszárdi Ferencz Kórház igazgató főorvosának, 1893. augusztus 24.

⁵⁶ TMK 1896. szeptember 6. 4.

⁵⁷ TREER 1935, 20.

⁵⁸ A kaposvári (1891) és a pécsi (1892) bábaképző intézetek megszervezése után.

⁵⁹ MNL TML Alisp. 1889/1854. Jelentés a szekszárdi Ferencz Közoktórási Épület 1896. október 4-i választmányi üléséről, 1896. október 4.

get biztosított.⁶⁰ Egyúttal a tanfolyamot vezető tanár tiszteletdíjára évi 600 forint, a tanársegédnek 300 forint, az írásolvasás tanítónak 100 forint juttatást biztosított a minisztérium.⁶¹

A kórház új osztályának ünnepélyes átadására 1896. november 8-án került sor Perczel Dezső belügyminiszter jelenlétében.⁶² A szülészeti osztály átalakítása és berendezése azonban csak a következő év februárjában fejeződött be. A szekszárdi Magyar Királyi Bábaképző Intézet tényleges működését így 1897. március 1-jén kezdte meg a kórházépületben. Az első tanfolyam tizenhét bábajelölttel – közülük tizenegy községileg alkalmazott cédulás bábával – indult.⁶³

Az intézet vezetését 1897-től közel két és fél évtizeden keresztül dr. Tanárky Árpád, a kórház igazgató főorvosa látta el.⁶⁴ A tanársegédi állásra az igazgató főorvos javaslatára dr. Schubert János kórházi alorvost, az írás-olvasás oktatására Hank Antal okleveles tanítót, a főbába (szülésznői) állásra Pfeiffer Andrásné (szül. Schlachta Karolina) okleveles szülésznőt nevezték ki évi 300 forintos javadalmazás biztosításával.⁶⁵

A kezdetben három hónaposra tervezett tanfolyamokat évi két turnusban szervezték, átlagosan tizenkét-tizenöt bábajelölt bentlakásos elhelyezésével, amelyre a szomszédos vármegyékből is sokan érkeztek. Az intézmény végzősei nagyrészt Tolna, Fejér, Veszprém, Pest, Baranya vármegyékből kerültek ki. A képzés magyar és német nyelvű tanfolyamok formájában zajlott. A nyári és téli (márciusban és szeptemberben induló) három-három hónapos tanfolyamokon a hallgatók csupán az ellátás (bentlakás és étkeztetés) költségeiért fizettek. A szegényebb tanulók azonban még ezen költségek megfizetése alól is mentesültek, így a képzés számukra teljesen díjtalan volt.

A szegény sorsú nők számára biztosított díjmentes⁶⁶ szülészeti ellátással a bábaképző tanintézet megszervezése újdonságot jelentett Tolna megye számára.⁶⁷ Azonban az akkoriban még általánosan jellemző otthonszülések miatt az 1890-es évektől kiépülő egészségbiztosítási rendszer e tekintetben mégsem hozott nagy horderejű változást.⁶⁸

Ráadásul a bábahiánnyal küzdő Tolna megyei községek helyzetét is csupán részben sikerült megoldani a tanintézet megszervezésével, amelynek okát leginkább a szülésznők csekély díjazásában jelölte meg az intézményt vezető Tanárky Árpád 1899 decemberében. *„A vármegye legtöbb községében a letelepedett bábának nemcsak, hogy a megélhetéshez szükséges jövedelme hiányzik, de keresete még annyit sem nyújt, hogy a szülésznői gyakorlatot, mint mellékfoglalkozást üzni érdemes volna.”*⁶⁹ Ugyancsak a bábák alacsony javadalmazásában látta a megyében számottevő bábahiány okát a vármegyei tiszti főorvos egy évvel később (1900 novemberében) írt jelentésében.⁷⁰ Így a községi bábák helyzetének rendezése továbbra is fontos, megoldandó kérdés maradt.

Az öt hónapos képzés megszervezése

A bábaképzésnek ez a rövidebb időtartamra szabott formája nem bizonyult megfelelőnek. A három hónapos tanfolyamon nem mindenki tudta elsajátítani a szükséges ismereteket. A tanfolyam vezetője dr. Tanárky Árpád 1899-ben már a túl rövidre szabott képzési idő ellen emelt szót: *„minden*

⁶⁰ MNL TML Alisp. 1889/1854. Jelentés a szekszárdi Ferencz Közkórház 1896. október 4-i választmányi üléséről, 1896. október 4.

⁶¹ TANÁRKY 1907, 20.

⁶² TANÁRKY 1907, 8.

⁶³ TVMK 1897. március 14. 5.; TK 1897. március 17. 2.

⁶⁴ A nagykőrösi születésű (1863) Tanárky Árpád oklevelét a budapesti orvosi egyetemen szerezte 1887-ben. Gyakorló orvosként részben Budapesten, részben külföldön – Párizsban – szerzett tapasztalatot. A szekszárdi kórház igazgató főorvosává 1892-ben nevezték ki. Harmincöt év kórházvezetői működése alatt az alig százötven ágyas kórházat háromszázötven ágyas kórházzá fejlesztette. A kórház bővítése mellett gondja volt a kórház folyamatos korszerűsítésére, fejlesztésére is.

⁶⁵ TVMK 1897. április 11. 3.; MNL TML Alisp. 1889/1854.

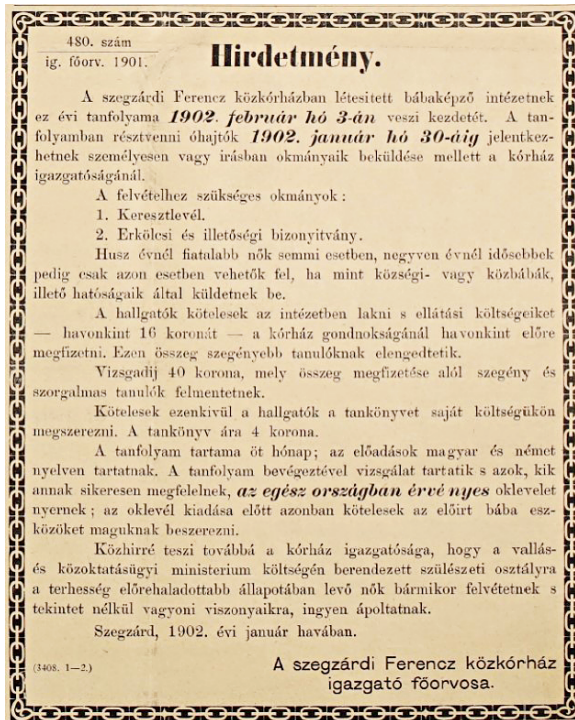
⁶⁶ 1898. évi XXI. törvény az országos betegápolási alap létrehozásával ingyenessé tette a kórházban szülő nők egészségügyi ellátását, így a bábaképzőkben elhelyezett szegények ápolási költségeit az állam fedezte.

⁶⁷ TVMK 1897. február 14. 4.

⁶⁸ PÁLVÖLGYI 2006, 89.

⁶⁹ MNL TML Alisp. 1899/3526. Dr. Tanárky Árpád levele a Törvényhatósági Bizottságnak, 1899. december 16.

⁷⁰ MNL TML Alisp. 2065/1900. A vármegyei tiszti főorvos levele, 1900. november 20.

2. kép. Felvételi hirdetés a szekszárdi tanintézet első (1902) öthónapos tanfolyamára (forrás: Tolnavármegye 1902. január 12. 7.)

tezménnyé vált, amellyel már az ország bármely településén elhelyezkedhetett a leendő szülésznő.

Számtalan hirdetés olvasható a korabeli sajtóban a jelentkezéssel kapcsolatos legfontosabb tudnivalókról. Az évente ismétlődő, hasonló tartalmú hirdetésekben jól tájékozódhatunk a felvétel feltételeiről, illetve a jelentkezők kötelezettségeiről, részben erkölcsi és képességbeli elvárásokat támasztva irányukba. A magyar és német nyelvű képzésre a tanintézet alapvetően húsz-negyven év közötti jó erkölcsű nők jelentkezését várta keresztlevél, erkölcsi és illetőségi bizonyítvány mellékelt benyújtásával. A képzésre jelentkező bábánövendékektől elvárták a jó írás-olvasáskészséget, a tiszta és rendezett külsőt.

A szülésznőszakképzés alapfeltételét a tankönyvek jelentették. A bábaugy fejlesztése, valamint a bábaképzés egységesítése egy új, hivatalosan is elismert tankönyv kiadását sürgette. E célból 1902-ben Mann Jakabot – a szegedi bábaképző intézet igazgatóját – egységes tankönyv kidolgozására kérték fel. A hivatalos *Magyar bábatan könyv* 1902-ben jelent meg és több kiadást követően 1945-ig használatban volt. Emellett a falusi bábák munkájához szükséges ismeretek továbbításához több, rövidebb terjedelmű tankönyv is megjelent. A Magyar bábatan könyv *„mindazt magába foglalja, amire az okleveles baba hivatása teljesítése közben ügyelni és amihez magukat tartani köteles.”*⁷⁴ A kiadványból Tolna megye 1902 szeptemberében hetvenöt magyar nyelvű és húsz német nyelvű példányt igényelt.⁷⁵

A 20. század elején számos helyi szabályrendelet született és határozta meg a Tolna megyében praktizáló bábák működési feltételeit, a bábaugy legfontosabb helyi irányelveit. Ilyen volt például az 1903-as szabályrendelet, amely tizenöt pontban foglalta össze az ezzel kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat.⁷⁶ Részben megismételte az 1876-os közegészségügyi törvény bábákkal kapcsolatos

⁷¹ MNL TML Alisp. 1899/3526. Dr. Tanárky Árpád levele a Törvényhatósági Bizottságnak, 1899. december 16.

⁷² MNL TML Alisp. 1899/3526. Dr. Tanárky Árpád levele a Törvényhatósági Bizottságnak, 1899. december 16.

⁷³ TVMK 1901. február 3. 5.

⁷⁴ MNL TML Alisp. 10649/1903.

⁷⁵ MNL TML Alisp. 10649/1903. Tolna vármegyei tisztii főorvos levele, 1902. szeptember 21.

⁷⁶ Lásd a mellékletben.

*tanfolyamot meg kellett néhány hónappal toldani, de még így is csak a jobb felfogásúak voltak képesek a vizsgát sikeresen letenni, a kissé gyöngébbeket 1-3 hónapi pótlásra kellett utasítani.”*⁷¹ Ráadásul a legtöbb vármegye a működési engedélyt sem adta meg az itt megszerzett „másodrendű” oklevélre, holott – ahogy levelében érvel – *„az innen kiképzülő bábák képzettsége is van olyan, mint a többi bábaiskolát végzettké, s mégis a mi intézményünk oklevele csekélyebb érvényű, mint a többieké.”*⁷²

A hosszú távú, intenzív képzést szorgalmazva, a kialakult helyzet javítására törekedett. A tanintézet színvonalának emelése céljából 1901-ben – e *„közegészségügyre nem csekély fontosságú intézmény”* – elsőrangúvá, „rendes bábaképezdév” nyilvánítását kérvényezte a minisztériumtól. Az első öt hónapos – immáron az egész országra érvényes oklevelet biztosító – tanfolyam a következő évben indult meg Szekszárdon.⁷³ A tanítás így 1902-től, immáron évente egy öt hónapos tanfolyam keretében valósult meg, amelynek nyelve továbbra is a magyar és német volt. Az öt hónapos képzéssel a szekszárdi tanintézet „rendes oklevél kiadására jogosult” in-

rendelkezéseit, megszabva a községi bábatartás legfontosabb kritériumait. A „teljes érvényű oklevél” megszerzéséhez a szekszárdi bábaképző intézetbe utalta a községek bábajelöltjeit. „*Oly 1500 lakosnál nagyobb község, melyben eddig csak másodrendű oklevéllel bíró vagy cédulás bába volt, köteles azt a vármegye alispánja által megállapítandó időben a teljes érvényű oklevél megszerzése céljából saját költségén a szekszárdi bábaképző intézetbe küldeni.*” A kisebb települések számára az ösztöndíjas férőhelyek igénybevételét továbbra is biztosította.

A korábbi három hónapos, másodrendű képzésben résztvevő bábák számára az 1903-as Tolna vármegyei szabályrendelet lehetővé tette, hogy a tanintézet egy kiegészítő, két hónapos póttanfolyamának elvégzésével megkapják az országos érvényű oklevelet. „*A cédulás és a kaposvári 6 hetes tanfolyamot végzett bábák csak a teljes 5 hónapos tanfolyam elvégzésével, a szekszárdi 3 hónapos tanfolyamot végzett másodrendű bábák ellenben már 2 hónapi póttanfolyam és a vizsga sikeres le-tétele után szerezhetnek teljes érvényű oklevelet.*”⁷⁷

Nem minden település tudott azonban megfelelni az általa hivatalosan alkalmazott bába továbbképzésével kapcsolatos elvárásoknak. Bedeg község például 1909-ben a beiskolázási, továbbképzési kötelezettség alóli felmentését – a bábapraxis helyettesítésének megoldatlansága miatt – kérvényezte a „kifogástalan ügyességű” másodrendű bábája számára.⁷⁸

Bár az öt hónapos tanfolyam megszervezésével a képzés továbbra is díjtalan maradt, de a bentlakásos tanfolyam ellátási költségeit (amely havi 8 forintról 1902-től 16 forintra emelkedett), valamint a vizsga és a tankönyvek díját a bábanövendékek maguk finanszírozták.

Emellett a tanintézet szinte minden képzésén biztosított tandíjmenetességet vagy valamilyen ösztöndíjat, útiköltségtérítést a szegényebb községekből érkező bábatanoncok számára. A századfordulón, a bábaösztöndíjak felhasználásáról részletes utasítás (1902) rendelkezett.⁷⁹ „*Az ösztöndíj akkora összegben állapított meg, hogy azzal az illető ösztöndíjas, minden további anyagi segély és költség nélkül kiképeztheti magát okleveles bábává.*”⁸⁰ Egyúttal részletesen meghatározta az akkor 180 koronában megállapított ösztöndíj arányos felhasználási területeit:

Bábanövendék útiköltségére	8 korona
Öt hónapos tanfolyam teljes ellátási költségére	100 korona
Tandíjra, illetve vizsgadíjra	40 korona
Teljesen felszerelt bábatáska költségeire	20 korona
Képesítő oklevél bélyegdíjára	2 korona
Apróbb beszerzésekre	10 korona

A 20. század első másfél évtizedében átlagosan három-öt, egyenként 180 korona értékű ösztöndíjas férőhelyet biztosított az állam a szekszárdi öt hónapos tanfolyamra jelentkező bábanövendékek számára. 1905 februárjában például Nagykónyi, Mucsi, Mórág, Diósberény, Értény bábatanulói nyertek ösztöndíjas ellátást.

Az állami ösztöndíjas férőhelyre kérte felvételét a „szegénysorsú” teveli Maria Hiffe 1906-ban. Az így megszerzett oklevéllel a háromgyermekes özvegy édesanya családja megélhetésének biztosítását, sorsuk jobbra fordulását remélte. „*Ezen úton úgy magam, mint kiskorú árva gyermekeim megélhetését a mindennapi kenyér megkeresését biztosíthatom, a jövőben pedig a legnagyobb nyomortól menthetem meg magamat és családomat.*”⁸¹

Míg az „önköltséges” tanulók a képzést követően kötöttségek nélkül, szabadon választhatták meg állomáshelyüket, addig a községi hozzájárulással képesítést szerző vagy ösztöndíjas képzésben

⁷⁷ MNL TML Alisp. 2065/1900. Szabályrendelet a bábaügyről, kelt Tolnavármegye törvényhatósági bizottságának közgyűlésén, 1903. október 24.

⁷⁸ MNL TML Alisp. 32/914. Bedeg község kérvénye az alispánhoz, 1909. január 5.

⁷⁹ B. M. 95.000/1902.

⁸⁰ MNL TML Alisp. 1216/1911. Utasítás okleveles bábák képzésére adományozott ösztöndíj felhasználásáról (B. M. 95.000/1902.).

⁸¹ MNL TML Alisp. 1216/1911. Maria Hiffe levele a szekszárdi Ferencz Kórház igazgató főorvosának, 1906. március 15.

résztevő társaik az oklevél megszerzését követően lakóhelyükön voltak kötelesek bábgyakorlatot folytatni. „Ösztöndíjas, vagy a község költségén képzett bába a képesítést megszerző 5 évben – vizsztatérítési kötelezettség terhe mellett – csak az adott településen folytathat bábgyakorlatot.” – olvashatjuk az 1903-as Tolna vármegyei szabályrendeletben.

Az ösztöndíjas képzéssel járó kötöttségek alóli felmentését kérvényezte a németkéri Stenger Antalné (szül. Elmann Katalin) 1906-ban. Ahogy levelében érvel, a településen – ahol az ösztöndíjas képzés igénybevétele miatt öt évig köteles lenne maradni – már két okleveles bába is működik. Az ő letelepedésével azonban már egyikük sem tudna megélni, így ahogy a továbbiakban olvashatjuk „mindhárman kénytelenek leszünk napszámos munka után nézni. S ez esetben épp akkor nem lesz kéznél a bába, amikor legsürgősebben kellene.” Oklevele kiadását azzal a szándékkal kérvényezte, hogy más helyen letelepedve, bábaként tudja kenyerét megkeresni.⁸²

Az I. világháború kirobbanásával a szekszárdi tanintézetben is kérdésessé vált a soron következő tanfolyamok megszervezése, azonban az 1913–1919 között lebonyolított bábvizsgákról számot adó feljegyzések alapján láthatjuk, hogy a tanfolyam megszervezésére a világháború évei alatt is sor került, átlagosan tizenöt-húsz bábatanonc részvételével.⁸³

A szekszárdi tanintézet működése a húszas-harmincas években

A bábaképzésben újabb nagyszabású változás az 1920-as évek elején következett be. Az 1920/1921-es tanévtől a népjóléti miniszter a bábaoktatás addig öt hónaposra tervezett időtartamát egységesen tíz hónaposra emelte.⁸⁴ Szekszárdon az első tíz hónapos – elméleti és kórházi gyakorlatot biztosító – tanfolyam azonban csak 1921 őszén indult meg,⁸⁵ amelyen az oktatási teendők ellátásával a VKM a szekszárdi születésű dr. Örfy Lajost, a budapesti bábaiskola tanársegédjét, bízta meg.⁸⁶ Tehetségét és szakmája iránti elhivatottságát tükrözte dr. Lovrich József – a budapesti bábaképző intézet vezetőjének – Örfy doktorról megfogalmazott jellemzése: „elsőrangú szülész és nőgyógyász, kitűnő operateur, elsőrangú tanár.”⁸⁷

A megnövelt idejű tanfolyamokon az írás-olvasás ismerete, a kifogástalan erkölcsi élet mellett elvárás volt a hat elemi iskolai végzettséget igazoló vég bizonyítvány is.⁸⁸ A korábbi kötelező tananyagot kívül ekkor került bevezetésre az anya- és csecsemővédelmi ismeretek oktatása.⁸⁹ A bevezetésre kerülő új tananyag azt a célt szolgálta, hogy azokon a településeken, „ahol a Stefánia⁹⁰ nem tud külön védőnőt állítani, bizonyos póttanítás után, [a bábák] kiegészítő védőnői funkcióra is alkalmazhatók”⁹¹ legyenek. A hivatalos bábatankönyv függeléké útmutatásul szolgált az Országos Stefánia Szövetség védőintézeteivel és védőnőivel való együttműködésben, huszonhárom pontban foglalva össze a legfontosabb tudnivalókat.⁹²

⁸² MNL TML Alisp. 1216/1911. Stenger Antalné kérvénye, 1906. október 15.

⁸³ MNL TML Tiszti főorvosi iratok 1913–1928. Bábvizsgák.

⁸⁴ LIPIENNÉ KRÉMER 2016, 13.

⁸⁵ Az első világháború és az azt követő gazdasági nehézségek a kórház működését is nagyon súlyosan érintették, válságos állapotba sodorva az intézmény működését. A húszas évek elején átmenetileg a kórház beszüntetésének lehetősége is felmerült. Majd néhány évvel később, részben Éry Márton alispánnak, részben pedig egy tetemes összegű állami támogatásnak köszönhetően sikerült felülkerekedni a nehézségeken (TREER 1935, 36–40).

⁸⁶ Örfy Lajos 1888. június 25-én született Szekszárdon, a neves szekszárdi ügyvéd, Örfy Lajos és felesége, Somogyi Anna gyermekeként a mai Dózsa György utca északi végén álló Örfy-házban. Kisdiákéveit szülővárosában töltte az 1905/06-os tanévben érettségizett a szekszárdi gimnáziumban. Orvostudori oklevelének (1911) megszerzését követően kórházi gyakorlatát előbb a budapesti Szent István Kórház Belgyógyászati Osztályán, majd a Budapesti I. Számú Női Klinikán (1912–1914) végezte. Az I. világháború zárulását követően 1918-tól a Budapesti Bábaképző Intézet tanársegédi pozícióját töltötte be 1921 szeptemberéig (MNL TML Alisp. 16800/1935. A szekszárdi kórház igazgató főorvosának levele a kórházbizottságnak, 1922. február 20.).

⁸⁷ MNL TML Alisp. 16800/1935. Pályázati kérvények a megüresedett belgyógyász szakorvos állásra, 1921. június 22.

⁸⁸ TU 1924. augusztus 2. 5.

⁸⁹ WERLINGNÉ FORRAI 2020, 114.

⁹⁰ A védőnői hálózat kiépítése az Országos Stefánia Szövetség létrejöttével indult meg 1915-ben.

⁹¹ TAUFFER 1932, 93.

⁹² „6. A bábának alaposan ismernie kell országunknak egész anya- és csecsemővédelmi, továbbá gyermekvédelmi berendezkedését és kötelessége legjobb tudásával és minden igyekezetével az anya- és csecsemővédelmi, valamint a gyermekvédelmi törekvéseket elősegíteni.

Bár az anya- és csecsemővédelem feladatát a 20. század elejétől a védőnők látták el, mégis a nők tanácsért még jó ideig inkább fordultak a maguk választotta bábához, mint az új hivatást betöltő védőnőkhöz, vagy éppen az adott település orvosához. „*Valljuk be, nálunk már úgy van, hogy az anyák mielőtt rá szánják magukat, hogy orvoshoz menjenek, előbb a bábát kérdezik meg. Evvel a körülménnyel számolnunk kell. Hogy azonban a bába eme nevelő hivatásának eleget tehessen, legelső sorban magának is tisztában kell lenni a csecsemőgondozás és táplálás helyes módjával. Mennyi sok régi babona s a gyermekre nézve nagy fokban káros, megrögzött rossz szokást lehetne így rövid idő alatt kiküszöbölni.*”⁹³ – foglalta össze a bábák fontos közvetítő szerepét a Tolnamegyei Ujság 1921. június 4-i számában dr. Örfly Lajos.

Az első, bővített időtartamú tanfolyam záróvizsgáján – 1922 júniusában – tizenkilenc bábánvendék tett sikeres vizsgát a szekszárdi tanintézetben.

A kórház épületében elhelyezett bábaképző tanintézet 1922-től vált a kórháztól független, „önállósított és elsőrangúvá minősített” intézménnyé,⁹⁴ amelynek immáron igazgató főorvosává 1923 februárjától dr. Örfly Lajost nevezte ki a VKM.⁹⁵ A korabeli sajtó „*európai színvonalon álló szakemberként*”⁹⁶ értékelte ekkoriban Örfly doktor munkásságát. A tanintézet élére való kinevezésével egyidőben, 1923 februárjában választották a – Stefánia Szövetség és a Szociális Misszió Társulat által működtetett – szekszárdi Anya- és Csecsemővédelmi Intézet vezetőjévé is. Az Örfly doktor szakszerű, hozzáértő vezetésével működő intézmény sok szegény sorsú nő számára nyújtott orvosi illetve szociális segítséget a következő években; ruházattal, kelengyével, orvossággal támogatva a rászorulókat.

A kórház folyamatosan növekvő betegforgalma miatt az intézmény falai hamarosan újra szűkösek bizonyultak.⁹⁷ A húszas évek második felében már tervek voltak a bábaképző intézet különálló épületbe való költöztetésére. Ahogyan Tolna vármegye alispánja a törvényhatósági bizottságnak írt levelében megfogalmazta: „*a nagy keresettség folytán [a kórház] a jelenlegi szűkös keretek között nem tudja kielégíteni az igényeket, s képtelen arra, hogy a szülészeti és nőgyógyászati osztályra se reglő betegeket felvehesse és működését minél szélesebb körben kifejthesse.*”⁹⁸

A tanintézet új helyét 1927-ben az egykori vásártéren jelölték ki. Az építési célokra a város 870 négyszögöles telket ajánlott fel díjmentesen a Nemzeti Bank szekszárdi fiókja mellett.⁹⁹ A tervezett építkezésre azonban mégsem került sor, hiszen a kórház újabb nagyszabású bővítésével – a hat új pavilon létesítésével (1929) – végül a „régikórház” felszabaduló helységeit, a déli és nyugati

7. Az Országos Stefánia Szövetség védőnője nem vezethet szülést, nem ápolhat gyermekágyast; munkaköre a bába munkakörét csak érinti.

8. Miután a bábának és a védőnőnek közös feladata az anya- és a gyermek jólétének biztosítása, ne legyen közöttük helye a hiúságból vagy a féltékenységből származó széthúzásnak, hanem segítsék és támogassák egymást kellő megértéssel és kölcsönös megbecsüléssel. (...)

12. Olyan községekben és tanyai területeken, ahol még anya- és csecsemővédő intézet nincs, igyekezzék a bába a védelemre szoruló terheseket reábirni, hogy a legközelebb fekvő anya- és csecsemővédő intézetet, meglátogassák. (...)

14. A bába köteles a védőintézettel, illetve a védőintézet védőnőivel és orvosával a lehető legtökéletesebb együttműködést folytatni. (...) Ha az orvos az otthon szülést nem tanácsolja és intézetben való szülést javasol, igyekezzék a terhest és hozzátartozóit ennek szükséges voltáról meggyőzni (...)

15. Az otthon szülés felvételeit illetőleg különösen ügyeljen a bába a következőkre: Nedves falú, egészségtelen, sötét, nyirkos dohos helyiség otthoni szülésre nem alkalmas. Nem alkalmasak a tömeglakások, a berendezés nélküli nyomortanyák sem, hol egyetlen helyiségben sok ember, vagy több család van összehúzóva. Különösen veszélyes az istállóban, állattal egy helyiségben lefolyó szülések. (...)

18. A bábának a hivatalos magyar bábakönyvben szabályozott teendőin felül tágabb feladatköre a terhes, a szülő, a gyermekágyas és az újszülött gondozása mellett az általános anya- és gyermekvédelem is. (...)” (TAUFFER 1932, 93–97.)

⁹³ TU 1921. június 4. 1.

⁹⁴ MNL TML Alisp. 16800/1935. Tolna vármegye törvényhatósági bizottságának közgyűlése, 1922. október 31.; TU 1923. február 24. 3.

⁹⁵ TU 1923. február 24. 3.

⁹⁶ TU 1923. február 24. 3.

⁹⁷ „Az egész kórház épülete annyira szűk, hogy a meglévő osztály szükségleteit sem elégíti ki.” (MNL TML Alisp. 16800/1935. Kórház igazgatósága a kórház bizottságnak írt levele, 1922. február 20.)

⁹⁸ MNL TML Alisp. 16800/1935. A Bábaképző Intézetnek a kórháztól való függetlenítése. A Tolna vármegyei alispán levele a Törvényhatósági Bizottságnak, 1925. május 25.

⁹⁹ TU 1927. február 19. 2.

szárnyat engedte át a vármegye a tanintézet és a szülészeti osztály céljaira.¹⁰⁰ Egyúttal harminchét teljesen felszerelt ágyat, valamint az akkori műtőt a teljes műszerfelszereléssel együtt szintén a tanintézet rendelkezésére bocsátotta. Ezzel 1930-ra az addigi huszonháromról hatvanra emelkedett a szülészeti osztály férőhelyeinek száma.¹⁰¹ A hatvan betegágy mellett további harminc internátusi férőhely állt a jelentkező bábatanoncok rendelkezésére.¹⁰²

A hazai közegészségügy fejlődésének újabb meghatározó állomása a dr. Tauffer Vilmos által összeállított Szülészeti Rendtartás volt. Fáradhatatlan tudományszervező tevékenysége mellett, a világon elsőként kidolgozta az egységes szülészeti adatszolgáltatás rendszerét. Ennek volt eredménye az 1931-ben kiadott *Szülészeti Rendtartás*, amely a szülészeti eseményekkel, szövődményekkel kapcsolatos bejelentésre kötelezte a bábákat. A nemzetközi tekintetben is egyedülálló, páratlanul széleskörű szülészeti adatgyűjtés minden szülészeti eseményről és az azzal kapcsolatos teendők meghatározásáról tartalmazott információt.¹⁰³

Tauffer Vilmos – bábügyi kormánybiztos – kezdeményezésére, majd Vass József népjóléti miniszter 170065/1928. számú rendeletével kezdtek meg működésüket a Szülészkerületi Hivatalok a húszas-harmincas évek fordulóján.¹⁰⁴ Tauffer javaslata alapján az országot tíz kerületre osztották fel a szülészeti események számba vétele céljából, így Szekszárd is egy több megyére kiterjedő szülészeti kerület központjává vált. A szekszárdi kerület munkaköre Tolna, Fejér, Esztergom, Komárom, Zala vármegyékre, valamint Székesfehérvár törvényhatósági jogú városra – összesen 1.084.568 lakosra – terjedt ki.¹⁰⁵

Az egyes hivatalokban az érdemi munka a kerületi szülészfőorvos munkába lépésével kezdődött meg, aki a hatáskörébe tartozó kerület eseményeiről félévente volt köteles beszámolni Tauffer Vilmos miniszteri biztosnak. A szekszárdi kerület élére a minisztérium 1929 őszén dr. Örfly Lajost nevezte ki.¹⁰⁶

A kerületi főorvos feladata volt a területén működő bábák tevékenységének rendszeres ellenőrzése. Kötelessége volt a szülésznők felmérése – „értelmi vizsgálja” – az A, B, C kategóriába sorolt bábák három hetes ismétlőtanfolyamra való berendelése. Az előírások alapján az ismétlő tanfolyamokon minden baba rendszeres időközönként köteles volt részt venni. Az szülésznői „tudás” időről-időre való megújítását célzó ismétlő tanfolyamok 1928. július 1-vel indultak meg.¹⁰⁷ A tanfolyamok díjtalan ellátást, lakhatást és útiköltségtérítést biztosítottak a berendelt szülésznők számára, egyúttal – ügyelve, hogy addig se maradjon baba nélkül egy-egy körzet – igyekeztek ez idő alatt a helyettesítés kérdését is megoldani.¹⁰⁸ Szekszárdon az 1928. július 1-től 1931 júniusáig szervezett huszonkét ismétlő tanfolyamon összesen 311 baba kapta meg bizonyítványát.¹⁰⁹ Ezen az ismétlőtanfolyamon vett részt özv. Keserű Andrásné,¹¹⁰ Dunaszentgyörgy település községi bábája 1930 januárjában.

Szülésznői pályafutásának talán legfontosabb dokumentumai a jobbára negyvenes évekből ren-

¹⁰⁰ TU 1928. november 24. 5.

¹⁰¹ TREER 1935, 59.

¹⁰² TU 1930. október 1. 2.

¹⁰³ CSÁKÁNY 2010, 54.

¹⁰⁴ HORVÁTH – ILLEI 1986, 485.

¹⁰⁵ TAUFFER 1932, 17.

¹⁰⁶ TU 1929. szeptember 28. 4.

¹⁰⁷ A tanfolyamot a hatósági bábák számára az 1908. XXXVIII. tv. már kötelezően előírta.

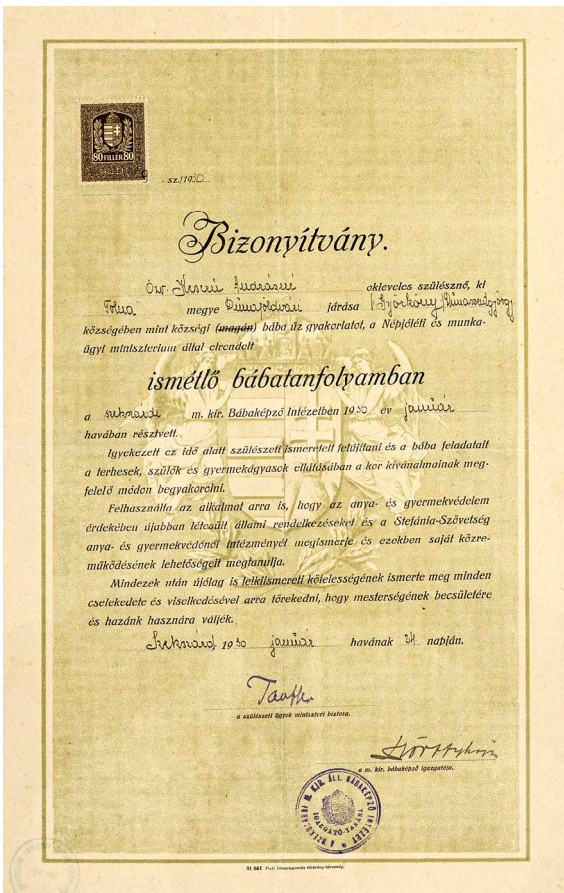
¹⁰⁸ TU 1929. november 30. 5.

¹⁰⁹ TAUFFER 1932, 20.

¹¹⁰ Özvegy Keserű Andrásné 1920 júniusában a szekszárdi bábaképző intézet akkor még öt hónapos tanfolyamán szerezte képesítő oklevelét huszonnyolc évesen. A dunaszentgyörgyi származású özvegyasszony 1892-ben Horváth Julianna néven született. 1912-ben – húsz évesen – kötött házasságot a szintén dunaszentgyörgyi származású Keserű András földművessel. Férjét azonban alig három évvel később 1915-ben, az I. világháború idején vesztette el. Bizonyára nem lehetett könnyű az özvegyen maradt asszony élete az ezt követő nehéz években. Vélhetően ezért is választhatta azt az utat 1920-ban, hogy elvégzi a szekszárdi Magyar Királyi Bábaképző Intézet – akkor még – öt hónapos tanfolyamát, ahol okleveles baba képesítést szerzett. Vizsgáit az év júniusában sikeresen teljesítve tért haza Dunaszentgyörgyre. Pontos adatunk nincs arról, hogy oklevele kihirdetését követően hol és milyen minőségben látta el szülésznői praxisát. Az mindenesetre bizonyos, hogy 1930-ban már hatóságilag alkalmazott községi bábaként működött Dunaszentgyörgy és a környékbeli településeken, ami már vélhetően magasabb fizetést és biztosabb megélhetést jelenthetett számára.

3. kép. A szekszárdi bábaképző hallgatói 1920-ban (Keserű Andrásné a középső sorban balról a második) (WMM ÚAFGY, ltsz.: 2009.2.1.)

4. kép. Bizonyítvány ismétlő bábatanfolyam elvégzéséről (1930. január 24.) (WMM ÚAFGY, ltsz.: 2009.46.3.)

delkezésünkre álló bábanaplói, amelyekből jól tájékozódhatunk a praxisában lezajlott szülésekről, azok lefolyásáról, pontos körülményeiről. A szülészeti napló legfontosabb rovatai: szülés pontos ideje, a szülő neve, életkora, lakhelye és foglalkozása, a gyermek (magzat) neme és neve, az anya és újszülött egészségi állapota. A három, egyenként százoldalas kis méretű, puha fedeles füzetek az 1939 és 1949 között lezajlott szülésekről tanúskodnak és dunaszentgyörgyi praxisának hat teljes – illetve három részleges – évét tárják elénk. A napló adataiból jól nyomon követhető szülésznői működése, amely során évente átlagosan 55–63 újszülöttet

segített a világra. A közel egy évtized szülészeti eseményeit felölelő dokumentáció összesen 403 bejegyzést tartalmaz.

A bábanaplók rendszeres ellenőrzése, az esetleges hiányosságok kiszűrése a kerületi szülész orvos feladatkörébe tartozott.¹¹¹ A szigorú ellenőrzés lehetővé tette a hiányosságok felismerését, illetve azok rendezését, így az új szülészeti rendtartás bevezetése idővel jelentős mértékben javította az ellátás minőségét.¹¹²

A szekszárdi tanintézet az itt évről-évre indított tíz hónapos képzésekkel, a rendszeres időközönként szervezett ismétlőtanfolyamokkal, orvosi továbbképzésekkel – magas szintű oktatást biztosítva a jelentkezők számára – a bábaképzés és továbbképzés egyik fontos dunántúli központjává vált a harmincas évek elejére. A tanintézet végzősei jobbra Tolna és a környékbeli vármegyékből kerültek ki. Az itt megszervezett tíz hónapos képesítő tanfolyamokon átlagosan évi tizenöt-huszonöt résztvevő szerzett oklevelet.

Mindezen eredmények ellenére – a gazdasági válság éveiben, az állam súlyos anyagi helyzetére való hivatkozással – a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1932. július 1-vel „a sanyarú közviszonyok kényszere folytán”¹¹³ megszüntette a szekszárdi bábaképző intézetet. A tanintézet igazgató

¹¹¹ TAUFFER 1932, 18.

¹¹² FEKETE 1971, 126.

¹¹³ MNL TML Alisp. 83/1933. Tauffer Vilmos levele, 1932. július 5.

tanárát, dr. Örfly Lajost a szombathelyi¹¹⁴ bábaképző élére nevezte ki. S bár Tolna vármegye törvényhatósági bizottsága kérvényezte a kormány döntésének megváltoztatását – hivatkozva az eddigi nagy anyagi áldozatokra, amelyekkel évtizedeken keresztül támogatta az intézetet –, azonban „*az állam szigorú racionalizálási elve könyörtelenül elzárkózott úgy a közegészségi, kulturális, mint a humánus szempontok elől*” – írta dr. Treer István kórháztörténeti kötetében 1935-ben.

A képzőintézmény megszűnését követően, 1933 januárjától került megszervezésre az új szülészeti és nőgyógyászati osztály a kórház épületében dr. Tóth Sándor – a sokoldalú tudományos munkásságáról és gyakorlati képességeiről ismert – pécsi egyetemi magántanár vezetésével.¹¹⁵ A tanintézet felszámolását követően a kormány határozata alapján a szekszárdi szülészeti kerület is megszűnt, a pécsi kerülethez csatolva egyúttal Tolna vármegye szülészeti eseményeinek felülvizsgálatát.¹¹⁶

ÖSSZEZÉS

Az okleveles képesítéssel működő Tolna megyei bábák a szekszárdi tanintézet megalakulását megelőzően – Tauffer statisztikai adatgyűjtése alapján – jobbára a budapesti tanintézetben szerezték képesítésüket.¹¹⁷ A szekszárdi intézmény létrejöttével a századfordulót követően folyamatosan emelkedett a megyebeli okleveles bábák száma. Az addig jobbára képzettség nélkül működő ún. parasztbábák, illetve a megyei tisztiorvos által jogosultságot szerzett cédulás bábák tevékenysége a 20. század elején fokozatosan háttérbe szorult. Míg 1891-ben a Tolna vármegyében működő kétszáz-negyven szülésznő közül csupán hetvenegy volt okleveles képesítésű, addig – a bábaképzés megindulásával – 1928-ra a vármegye területén működő valamennyi (247) bába okleveles képesítéssel rendelkezett. Közülük százötvennégyen hatóságilag alkalmazott községi szülésznő, kilencvenhárman magánbába minőségben látták el praxisukat.¹¹⁸ A húszas évek végére – ahogyan a tisztiorvosi jelentésben is olvashatjuk – „*másodrendű bába, akinek csak a megye területén érvényes oklevele volna, megyénkben már aligha működik.*”¹¹⁹

Bár a szekszárdi tanintézet megszervezésével jelentősen javult a megyebeli települések szakképzett bábával való ellátottsága, de annak vizsgálata, hogy milyen szerepet töltek be szűkebb működési területükön, illetve hogyan változott az itt oklevelet szerzett bábák társadalmi megítélése a 20. század elején – hiszen a képesített szülésznők már egész más ismeretekkel, módszerekkel dolgoztak, mint a hagyományokat követő parasztbábák – a téma további, komplex feltárását igényli.

Tanulmányomban a szekszárdi bábaképző megszervezésének és működésének feltérképezésére fektettem a hangsúlyt. Részletes elemzés igénye nélkül igyekeztem bemutatni a tanintézményben zajló képzés folyamatos fejlődését, működési feltételeit, lehetőségeit a megalakulástól az intézmény megszűnéséig. A szekszárdi tanintézet megszűnésével nemcsak a környékbeli bábaképzés, de a tágabb körzet fontos és évtizedeken át jelentős szerepet betöltő egészségügyi intézményének története zárult le.

MELLÉKLET

Tolna vármegye a bábaügy rendezéséről alkotott hivatalos szabályrendelete, 1903.

1. §. Minden 1500 lakosnál nagyobb község köteles oklevéllel bíró községi bábát alkalmazni, illetve jelen szabályrendelet életbelépésétől számított egy éven belül községi bábai állást rendszeresíteni,

2. §. Okleveles bábának csak az tekinthető, aki az 5 hónapos tanfolyamot elvégezte és az egész országra érvényes bábaoklevelet megszerezte.

¹¹⁴ Dr. Örfly Lajos a szombathelyi bábaképzőt 1932. július 1-től nyugdíjazásáig, 1943. július 14-ig vezette.

¹¹⁵ MNL TML Alisp. 83/1933. Tolna vármegye főispánja, 1932. december 24.

¹¹⁶ MNL TML Alisp. 83/1933. Tauffer Vilmos szülészeti ügyek miniszteri biztosa, 1932. július 9.

¹¹⁷ TAUFFER 1891, XXI.

¹¹⁸ MNL TML Tiszti főorvosi iratok (1917–1928). Szévald Oszkár alispán levele, 1928. április 30.

¹¹⁹ MNL TML Tiszti főorvosi iratok (1929–1932). A vármegyei tisztiorvos levele, 1929. július 23.

Születés		A magzat		A szülés		A szülés		Vetés		Az anya a gyermekágyban egészséges volt?		A gyermek a gyermekágyalatt egészséges volt?		A kózműködési orvos(ok) megjegyzése és aláírása	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
22	V. ha 2. a	Dehencsye János, les. Júlia Erzsébet 1908. vélés: szűz Dunavarsány	1	36.5	éle	irott fiú	szűz	36.5		9.4		szűz	szűz		
23	V. ha 2. a	Bárány János Károly Katalin vélés: 1905. szűz Dunavarsány	3	36.6	éle	irott fiú	szűz	36.6		9.4		szűz	szűz		
24	V. ha 2. a	Ms. Mrs. István Károly Erzsébet vélés: 1908. szűz Dunavarsány	5	36.4	éle	irott lány	szűz	36.4		9		szűz	szűz		

5. kép. Özv. Keserő Andrásné bábanaplója (1941–1943) (WMM ÚAFGY, ltsz.: 2009.46.5-7.)

3. §. Oly 1500 lakosnál nagyobb község, melyben eddig csak másodrendű oklevéllel bíró vagy cédulás bába volt, köteles azt a vármegye alispánja által megállapítandó időben a teljes érvényű oklevél megszerzése céljából saját költségén a szekszárdi bábaképző intézetbe küldeni. A cédulás és a kaposvári 6 hetes tanfolyamot végzett bábák csak a teljes 5 hónapos tanfolyam elvégzésével, a szekszárdi 3 hónapos tanfolyamot végzett másodrendű bábák ellenben már 2 hónapi póttanfolyam és a vizsga sikeres letétele után szerezhethetnek teljes érvényű oklevelet.

4. §. Azon esetben, hogy ha az 1500 lakosnál többet számláló község által a tanfolyamra küldött másodrendű vagy cédulás bába vonakodnék a tanfolyamon részt venni, vagy ha azt elvégezni képes nem volna, a község köteles új okleveles bábát alkalmazni, amennyiben azonban ilyen a kihirdetett pályázat daczára sem jelentkeznek, tartozik a község egy más alkalmasnak látszó egyént kitanítás céljából a tanfolyamra küldeni.

5. §. Az 1500 lakosnál kisebb községek, amelyekben eddig községi bábái állás szervezve volt, de a bábaoklevéllel nem bírt, kötelesek a vármegye alispánjának felhívására bábájukat kitanítás céljából a szekszárdi bábaképző intézet tanfolyamára beküldeni.

A kitanítás költségei az 1500 lakosnál kisebb községeket nem terhelik, mert az ily községek bábái ingyen helyre való felvételéről a vármegye alispánja intézkedik.

6. §. Az 1500 lakosnál kisebb községek, a melyekben eddig még községi bábái állás szervezve nem volt, ha ezután bármikor olyat szervezni akarnak, végérvényesen csak okleveles bábát választhatnak; amennyiben olyan nem vállalkoznék, cédulás bábát csak ideiglenesen választhatnak meg, mégis azon kötelezettséggel, hogy az illető a bábatanfolyamnak közkieltesen való elvégzésére magát kötelezi. Ha ily ideiglenesen megválasztott cédulás bába hatósági felszólításra a tanfolyamon részt venni nem akarna, vagy azt elvégezni nem tudná, ideiglenes állása megszűnik s a község új pályázatot köteles hirdetni.

7. §. A vármegye összes községeiben tekintet nélkül a lakosok számára, ha ezentúl egy községi bábái állás megüresedik, végérvényesen csak okleveles bába választható községi bábává, ellenben másodrendű vagy cédulás bába a községben csak addig működhetik, amíg kitanítás céljából a bábaképző intézetbe nem küldetik, vagy pedig más okleveles bába a községbe le nem telepedik. 1500

lakosnál kisebb községek bábái a szekszárdi bábaintézetben közkölségen taníttatnak ki. Ideiglenesen való alkalmazásnál a szekszárdi 3 hónapos tanfolyamot végzett bábák a cédulás bábák felett előnyben részesítendők.

8. §. A községi bábát előzetes pályázat útján a községi közegészségügyi bizottmány kijelölése alapján a község választja, s amennyiben véglegesen választatott meg, hivatalt állandó. Fegyelmi tekintetben irányában ugyanazon törvények alkalmazandók, melyek a községi tisztviselőkre nézve érvényesek; a választásról jegyzőkönyv veendő fel, mely a tiszti főorvoshoz ha fellebbezve nincs, 15 nap alatt beküldendő. A vármegye alispánja azután a tiszti főorvos véleménye alapján a választást megerősíti, fellebbezés esetén pedig a törvényhatósági bizottsághoz terjeszti fel.

9. §. A vármegye minden községe, a hol községi baba működik, köteles ezen szabályrendelet életbelépésétől számított 3 hónap alatt községi bábaszabályzatot alkotni s azt az alispánnak jóváhagyás végett felterjeszteni. Ezen szabályzatban pontosan körülírandó a baba teendője s hogy mily pénzbeli vagy természetbeni javadalmaszásban részesül a község és a magánosok részéről, fizetését honnan és mily részletekben kapja.

10. §. Oklevéllel nem bíró bábák, kik akár az 1876. évi XIV. tc. 49. § alapján, akár főorvosi képesítéssel bábgyakorlatot űznek, ezen gyakorlattól azonnal eltiltandók, ha azon községbe okleveles baba letelepedik. Kivételt képeznek a jelen szabályrendelet életbeléptetése előtt véglegesen megválasztott községi bábák azon időig, míg maguknak oklevelet nem szereznek.

11. §. Minden okleveles és községi baba szülésznoi működését bármely jogczimen gyakorolja, köteles a hivatalos »Magyar Bábakönyv« szerint eljárni és a 95000/900. sz. belügyminiszteri körrendelet és utasításban foglaltakhoz magát alkalmazni. Köteles az ott előirt eszközökkel bírni, azokat tisztán tartani, köteles szülési jegyzőkönyvet az utasítás 13. § a értelmében vezetni.

12 §. Azon okleveles és véglegesen megválasztott községi baba, aki a fenti miniszteri utasítás 20. §-ában felhozott esetekben orvosi segítségről nem gondoskodik, aki az utasítás 16. 17. 19. §-ában előirt teendőket elmulasztja és aki az utasítás 11. §-ában előirt tisztasági szabályokat meg nem tartja, továbbá akinek eszközei nincsenek rendben s aki a napló vezetésben hanyagságot tanúsít s egyáltalában aki ezen utasításhoz nem alkalmazkodik, kihágást követ el s 2–50 korona bírsággal büntethető.

13. §. Ugyanúgy büntettetik minden szülésznoi, aki saját lakásán hatósági engedély nélkül szülönőket tart, továbbá aki a szülésnél, szülönőnél vagy gyermekágyasnál működő orvos utasításainak ellenére jár el.

14. §. A járásorvosok tartoznak félévenként, a községi és körorvosok pedig legalább negyedévenként a miniszteri utasítás értelmében a működési körükbe tartozó bábáknak eszközeit s szülési naplóját megvizsgálni, az eredményt az ellenőrzési könyvbe bevezetni, a talált szabálytalanságot 48 óra alatt a járás főszolgabírójának tudomására hozni. Az ellenőrzési könyvek évenként egyszer, október első felében a megyei tiszti főorvoshoz felülvizsgálat végett felterjesztendők.

15. §. Az átmeneti intézkedésekkel a tiszti főorvos meghallgatásával, valamint a jelen szabályrendelet életbeléptetésével és végrehajtásával a vármegyei alispán bizatik meg. Kelt Tolna vármegye törvényhatósági bizottságának Szekszárdon 1903. évi október hó 24-én tartott rendes közgyűlésében. A törvényhatóság nevében: Döry Pál, alispán.¹²⁰

A szabályrendelet egyúttal megszabta, hogy ösztöndíjas, vagy a község költségén képzett baba a képesítést megszerző öt évben – visszatérítési kötelezettség terhe mellett – csak az adott településen folytathat bábgyakorlatot.¹²¹

¹²⁰ Tolna Vármegye Hivatalos Lapja 1903. november 5. 2–3.

¹²¹ MNL TML Alisp. 2065/1900. Tolna vármegye szabályrendelete a bábaugyról, 1902. december 18.

IRODALOMJEGYZÉK

- BALÁZS 2022a BALÁZS Péter: Bábaktól a védőnői szervezet létrehozásáig. *Orvosi Hetilap* 163/37 (2022. szeptember 27.) 1490–1495. DOI: <https://doi.org/10.1556/650.2022.HO2714>
- BALÁZS 2022b BALÁZS Péter: Bábaktól a komplex anya- és csecsemővédelemig. Magyarország a 19. század közepéig. *Aranypajzs. A család védelmének tudománya* I/1 (2022) 6–15. DOI: <https://doi.org/10.56077/AP.2022.1.1>
- B. M. 95.000/1902. A m. kir. belügyminister 1902. évi 95.000 számú körrendelete valamennyi törvényhatósághoz, a „Rendeletek és utasítások okleveles bábák számára” című új utasítás kiadása tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára* 36 (1902) 915–954.
- CSÁKÁNY 2010 CSÁKÁNY M. György: A szülészeti adatszolgáltatás helyzete hazánkban. *Nőgyógyászati és Szülészeti Továbbképző Szemle* 12/2 (2010) 54–58.
- DEÁKY 1995 DEÁKY Zita: A bába a magyar népi társadalomban a XVIII. század végétől a XX. század elejéig. Az első államilag oktatót, felügyelt és fizetett női foglalkozás kialakulása. *Ethnographia* CVI/2 (1995) 829–859.
- DEÁKY 1996 DEÁKY Zita: *A bába a magyarországi népi társadalomban (18. század vége–20. század közepe)*. Budapest 1996.
- DEÁKY 2019 DEÁKY Zita: Az okleveles bábák érdekérvényesítő fórumainak kialakulása (1893–1914). In: *A női kommunikáció kultúrtörténete*. Szerk. Sipos Balázs – Krász Lilla. Budapest 2019, 156–166.
- DEÁKY – KRÁSZ 2005 DEÁKY Zita – KRÁSZ Lilla: *Minden dolgok kezdete. A születés kultúrtörténete Magyarországon (XVI–XX. század)*. Budapest 2005.
- FEKETE 1971 FEKETE Sándor: *Tauffler Vilmos (1851–1934)*. Budapest 1971.
- H. MOLNÁR – LIPIENNÉ KRÉMER – RIGÓ 2021 H. MOLNÁR Anikó – LIPIENNÉ KRÉMER Ibolya – RIGÓ János: Liptay Imréné – egy 20. századi magyar szülésznő története. *Kaleidoscope. Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat* 11/22 (2021) 123–137. DOI: 10.17107/KH.2021.22.123-137
- HORVÁTH – ILLEI 1986 HORVÁTH Boldizsár – ILLEI György: A szombathelyi bábaképző és szülészeti osztály kilenc évtizede. *Vasi Szemle* XL/4 (1986) 481–499.
- KAPRONCZAY 1986 KAPRONCZAY Károly: Az Országos Közegészségügy Egyesület emlékezete. *Orvosi Hetilap* 127/28 (1986. július 13.) 1713–1717.
- KAPRONCZAY 2008 KAPRONCZAY Károly: A magyar nemzeti liberalizmus egészségügyi politikája a dualizmus korában. *Valóság* LI/11 (2008. november) 83–92.
- KEPPEL 2022 KEPPEL Csilla: A szülésznőképzés kezdetei Szombathelyen. A Szombathelyi Magyar Királyi Bábaképző Intézet első törzskönyve (1898–1933). *Múzeumi Mozaik. A Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum blogja* 2022. április 25. https://savariamuseum.blog.hu/2022/04/25/a_szulesznokepzes_kezde-tei_szombathelyen (elérés: 2024. 01. 31.)

- KRÁSZ 2007 KRÁSZ Lilla: „... és világra jött a gyermek...” A bábamesterség mint női hivatás a 18. századi Magyarországon. In: *A nők világa. Művelődés- és társadalomtörténeti tanulmányok*. Szerk. Fábri Anna – Várkonyi Gábor. Budapest 2007, 69–88.
- KRÁSZ 2019 KRÁSZ Lilla: A női kommunikáció struktúrái a bábáság intézményének 18. századi átalakulásában. Vádaskodás és ellenállás, meggyőzés és együttműködés. *Századok* 153/2 (2019) 291–312.
- KRÁSZ 2023 KRÁSZ Lilla: „*Lészen az Istennek áldásából magzattyok...*” Születés és anyaság a régi Magyarországon (16. század–20. század eleje). Budapest 2023.
- LIPIENNÉ KRÉMER 2016 LIPIENNÉ KRÉMER Ibolya: *A szülész nők egészségkultúrájának ismerete hivatásuk tükrében*. Doktori értekezés. Kézirat. Semmelweis Egyetem Patológiai tudományok Doktori Iskola. Budapest 2016.
- MARKOS 1988 MARKOS Gyöngyi: *Bábáság Makón*. Makó 1988. (A Makói Múzeum Füzetei 61.)
- PÁLVÖLGYI 2006 PÁLVÖLGYI Balázs: *A magyar közegészségügyi közigazgatás intézményrendszere (1867–1914)*. Doktori disszertáció. Kézirat. ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Budapest 2006. https://real.mtak.hu/137906/1/Palvolgyi_PhD_tezisek.pdf (elérés: 2023. 12. 31.)
- PEKAROVÁ 2015 PEKAROVÁ Katarína: Szlovák nyelvű bábaképzés Magyarországon 1918-ig. In: *Minden dolgok folytatása. Tanulmányok Deáky Zita 60. születésnapjára*. Szerk. Smid Bernadett. Budapest 2015, 323–339.
- REISZ 1910 REISZ Mór: *Az 1876. évi XIV. t.-cikk a közegészségügy rendezéséről és a reá vonatkozó törvények (1908. évi XXXVIII. t.-cikk), miniszteri, bírósági és egyéb hatósági rendeletek rendszeres gyűjteménye*. Zólyom 1910.
- TANÁRKY 1896 TANÁRKY Árpád: *A szegzárdi Ferencz Közkórház évkönyve 1892–1895*. Szekszárd 1896.
- TANÁRKY 1907 TANÁRKY Árpád: *A szekszárdi Ferenc Közkórház évkönyve 1896–1905*. Szekszárd 1907.
- TAUFFER 1891 TAUFFER Vilmos: *A szülészeti ügyének (bábaiügy) állása hazánkban, mint a gyermekek és gyermekágyasok nagy halálozásának egyik tényezője (Javaslatok a szülész női intézmény fokozatos fejlesztésére)*. Budapest 1891.
- TAUFFER 1932 TAUFFER Vilmos: *Jelentés az új szülészeti rendtartás életbe léptetéséről*. Budapest 1932.
- TREER 1935 TREER István: *Tolna vármegye Horthy Miklós közkórházának másfél évszázados története és munkássága*. Szekszárd 1935.
- WERLINGNÉ FORRAI 2000 WERLING Józsefné FORRAI Márta: A magyarországi bábaképzés főbb állomásai In: *Ezerszínű világ (Dolgozatok a neveléstörténet köréből)*. Szerk., a bevezetőt írta: Kéri Katalin. Pécs 2000, 109–120. (Mozaikok a nevelés történetéből V.)

FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár Tolna Vármegyei Levéltára, Szekszárd (MNL TML)	
MNL TML IV. 404. b.	Tolna vármegye alispánjának iratai, Közigazgatási iratok (Alisp.)
MNL TML 407.	Tolna vármegye tiszti főorvosának iratai (Tiszti főorvosi iratok)

RÖVIDÍTÉSEK

TK	Tolnamegyei Közlöny, Szekszárd
TU	Tolnamegyei Ujság, Szekszárd
TVMK	Tolnavármegye és a Közérdek, Szekszárd
ÚAFGY	Újkortörténeti archívfotó-gyűjtemény
VKM	Vallás- és Közoktatási Minisztérium
WMM	Wosinsky Mór Múzeum, Szekszárd

Midwives in Tolna County in the Early Twentieth Century *35 years of the Royal Hungarian Midwifery Training Institute in Szekszárd*

In the second half of the eighteenth century, Maria Theresa regulated the activities of midwives whose work had been based on practical experience for centuries. The regulations of midwifery initiated as part of the Enlightenment healthcare reforms represented the beginning of a process as a result of which midwifery became the first officially regulated, instructed, and centrally supervised profession for women. It was the first elective occupation for women, which offered them the opportunity to create an independent, self-reliant life following the launch of midwifery training. In the present study, I focused on exploring the establishment and operation of the midwifery training institute in Szekszárd. I presented the continuous development, operational conditions, and potentials of training in the vocational institute, from the challenges around the foundation and the first years until its closure three and a half decades later. In my paper, I briefly discuss the situation of midwives in Tolna County. In a narrower sense, I present the difficulties they endured to make a living, and I also touch upon the historical antecedents.

With the establishment of the vocational institute in Szekszárd, the number of certified midwives increased steadily in the county after the turn of the century. At the beginning of the twentieth century, the activities of the “peasant midwives” working without qualifications, as well as the so-called “certified midwives” licensed by the county medical officer gradually dwindled away. The cessation of the Szekszárd institute put an end to the history of midwifery training in the area, which had also served as an important healthcare institution with a significant role in the wider region over decades.

